

Sygn. akt III UK 174/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 czerwca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący)

SSN Maciej Pacuda

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania R. Z.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w K.

o emeryturę pomostową,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 16 czerwca 2016 r.,

skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 12 maja 2015 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 12 maja 2015 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację R. Z. od
wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 16 lipca 2014 r., którym oddalono odwołanie

wnioskodawcy od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w K. z dnia 13 marca 2014 r., odmawiającej prawa do emerytury pomostowej.

W sprawie ustalono, że wnioskodawca (ur. 20 lutego 1958 r.) legitymuje się ogólnym okresem ubezpieczenia w rozmiarze 34 lat, 11 miesięcy i 2 dni. W okresie zatrudnienia w Przedsiębiorstwie Przemysłowo-Usługowym „T.” w S. wnioskodawca wykonywał pracę na statku (trawlerze) służącym jako baza rybacka dla mniejszych statków połowowych, na stanowiskach: od 1 czerwca 1982 r. - starszego rybaka (marynarza) pokładowego, od 1 marca 1983 r. - asystenta pokładowego, od 1 stycznia 1985 r. - III oficera wachtowego, od 20 października 1986 r. - II oficera wachtowego, od 1 października 1987 r. - I oficera wachtowego oraz od 11 lipca 1989 r. do 3 kwietnia 2001 r. - I oficera pokładowego. W okresie zatrudnienia wnioskodawca korzystał z urlopów bezpłatnych od 14 listopada do 31 grudnia 1988 r., od 20 lutego do 20 listopada 1995 r., od 1 marca do 20 listopada 1996 r. oraz od 9 marca 1998 r. W okresie od 21 stycznia 1999 r. do 31 stycznia 2014 r. wnioskodawca wykonywał pracę kapitana statku na rzecz podmiotów zagranicznych i dobrowolnie opłacał składki na ubezpieczenia społeczne. Jako oficer pokładowy (wachtowy) wnioskodawca wykonywał pracę na jednostce pływającej, na otwartym morzu, w wielomiesięcznych rejsach, a statek na którym pracował był jednostką odbierającą uprzednio złowione ryby przez inne, mniejsze jednostki w celu ich przetworzenia (wypatroszenia i zamrożenia) oraz przeładunku na mniejsze statki transportowe lub bezpośredniego dostarczenia do portu, a także dostarczającą jednostkom łowiącym zaopatrzenie w prowiant, wodę pitną i paliwo. W tym okresie wnioskodawca nie brał bezpośredniego udziału w procesie łowienia i wstępnego przetwarzania ryb oraz ich przeładunku, zajmował stanowisko nadzorczo-kierownicze, wykonując czynności z zakresu logistyki, organizacji i nadzoru.

Przy takich ustaleniach Sąd Apelacyjny podzielił ocenę Sądu pierwszej instancji, że wnioskodawca nie spełnia określonego w art. 8 i 49 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 965 ze zm.) w związku z poz. 22 załącznika nr 1 do tej ustawy warunku posiadania 10-letniego okresu pracy w szczególnych warunkach na stanowisku rybaka morskiego, gdyż pracę taką wykonywał tylko podczas zatrudnienia na stanowiskach

starszego rybaka pokładowego, starszego marynarza i asystenta pokładowego. W ocenie Sądu odwoławczego, praca oficera pokładowego, do którego obowiązków należało wykonywanie czynności o charakterze nadzorczym nad marynarzami, rybakami i pozostałym personelem wykonującym pracę fizyczną na statku „matce”, do którego przewożono i przeładowywano do chłodni złowione ryby, nie odpowiada „profesji rybaka morskiego”. Nie można bowiem utożsamiać pracy oficera z pracą rybaka morskiego tylko dlatego, że wykonywał obowiązki na statku rybackim i był członkiem załogi pływającej. Zdaniem Sądu drugiej instancji, zawarte w pkt 22 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych pojęcie prawne „wykonywanie pracy rybaka morskiego” jest semantycznie zdefiniowane przez potoczne rozumienie pojęcia „rybak”. Prosta interpretacja językowa prowadzi zatem do wniosku, że wykonywanie pracy rybaka morskiego polega na zawodowym łowieniu ryb na morzu. Tak zdefiniowana praca rybaka morskiego, wykonywana na wodzie w warunkach determinowanych siłami przyrody, jest wyjątkowo uciążliwa i jako taka uzasadnia uznanie jej szczególnej kwalifikacji prawnej. Sąd podkreślił, że aktualnie brak jest wiążących prawnie aktów pozwalających na uznanie, że ustawodawca nadał pojęciu „wykonywanie pracy rybaka morskiego” znaczenie inne od potocznego. Z tego względu nie ma potrzeby sięgania do przepisów resortowych (w tym działu IV, poz. 4 wykazu B oraz działu VIII, poz. 9 wykazu A załącznika do zarządzenia nr 24 Ministra - Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 15 sierpnia 1983 r. w sprawie prac wykonywanych w warunkach szczególnych w zakładach pracy resortu gospodarki morskiej), które jako niewiążące akty prawa nie definiują pojęć prawnych oraz dokonywania wykładni historycznej rozważanego pojęcia. Istotne jest to, że do obowiązków wnioskodawcy nie należały uciążliwe prace rybaków, polegające na łowieniu ryb, wyciąganiu sieci oraz wykonywaniu czynności w ładowni i chłodni. Nie można zatem uznać, że praca ubezpieczonego wiązała się z połowem ryb i jako taka powinna być zakwalifikowana jako praca rybaka morskiego. Sąd drugiej instancji stwierdził, że wykaz prac określonych w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych jest zamknięty i nie podlega uzupełnieniu, a to oznacza, że cech pracy o szczególnym charakterze lub w szczególnych warunkach nie mogą posiadać inne prace, chociażby zbliżone rodzajowo, których sposób wykonania i jakość mogły obniżyć

się z wiekiem. W myśl art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych prawo do emerytury pomostowej nabywa pracownik wykonujący pracę rybaka morskiego, wymienioną w punkcie 22 załącznika 1 do ustawy, a tej wnioskodawca nie świadczył.

W skardze kasacyjnej wnioskodawca zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj. art. 49 w związku z art. 8 w związku z art. 4 pkt 15 i 7 w związku z art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych w związku z pkt 22 załącznika do tej ustawy, przez ich niewłaściwą wykładnię, a w szczególności interpretację pojęcia „pracy rybaków morskich” wobec przyjęcia, że pojęciem „rybaka morskiego” objęci są tylko ci członkowie kutra rybackiego, którzy zatrudnieni są na stanowiskach rybaka, natomiast na miano to nie zasługują osoby pracujące na pozostałych stanowiskach, między innymi na stanowisku oficera wachtowego czy pokładowego i w konsekwencji niezasadne przyjęcie, że w przypadku ubezpieczonego nie zostały spełnione określone w tych przepisach przesłanki uprawniające go do emerytury pomostowej, w sytuacji gdy praca rybaka morskiego jest pracą na statkach morskich osoby posiadającej odpowiednie kwalifikacje, nie zaś pracą definiowaną przez wykonywanie określonych zadań, co oznacza, że zarówno praca osoby na stanowisku rybaka, jak i oficera (analogia mechanika czy motorzysty), w związku z brakiem w przepisach ustawy o emeryturach pomostowych rozróżnienia sytuacji rybaków zajmujących różne stanowiska, jest wykonywaniem rybołówstwa morskiego.

Wskazując na powyższe zarzuty skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się usprawiedliwiona, chociaż nie wszystkie podniesione w niej argumenty mogą być uznane za trafne. Niezrozumiałe jest przy tym powiązanie przez skarżącego zarzutu obraży art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych z „art. 4 pkt 15 i 7” tej ustawy. Powołany artykuł nie zawiera pkt 15,

zaś pkt 7 formułuje wymaganie rozwiązania z pracownikiem stosunku pracy i nie stanowił podstawy odmówienia skarżącemu spornego świadczenia. Z tego względu przepis ten nie był stosowany przez Sąd drugiej instancji, a w związku z tym jego błędna wykładnia nie mogła spowodować naruszenia art. 49 w związku z art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych w sposób wskazany przez skarżącego.

W myśl art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych, prawo do emerytury pomostowej przysługuje osobie, która: 1) po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywała pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3; 2) spełnia warunki określone w art. 4 pkt 1-5 i 7 i art. 5-12; 3) w dniu wejścia w życie ustawy miała wymagany w przepisach, o których mowa w pkt 2, okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3. Stosownie do art. 3 ust. 1, prace w szczególnych warunkach - określone w załączniku 1 do ustawy - to prace związane z czynnikami ryzyka, które z wiekiem mogą z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, które mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej stawiają przed pracownikami wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku. Zgodnie z ust. 2 pkt 1 lit. b powołanego artykułu, za prace w szczególnych warunkach determinowane czynnikami ryzyka związanymi z siłami natury uznaje się prace na wodzie. Z kolei stosownie do art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych, pracownik wykonujący prace w szczególnych warunkach wymienione, między innymi, w pkt 22 załącznika nr 1 do ustawy, który spełnia warunki określone w art. 4 pkt 1, 4-7, nabywa prawo do emerytury pomostowej, jeżeli: 1) osiągnął wiek wynoszący co najmniej 50 lat dla kobiet i co najmniej 55 lat dla mężczyzn; 2) ma okres pracy w szczególnych warunkach wymienionej w pkt 22 załącznika nr 1 do ustawy, wynoszący co najmniej 10 lat. Punkt 22 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych za prace w szczególnych warunkach uznaje prace rybaków morskich.

Kontrowersje wyłaniające się na tle zaprezentowanej regulacji prawnej rozstrzygnęła uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2015 r., III UZP 7/15 (OSNP 2016 nr 6, poz. 73), w której wyrażono pogląd, że członkom załogi statku rybackiego wykonującym prace w służbie pokładowej przysługuje prawo do emerytury pomostowej na podstawie art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych.

W motywach tej uchwały Sąd Najwyższy zajął stanowisko, że ustalając zakres pojęcia rybaków morskich, o którym mowa w ustawie o emeryturach pomostowych, nieuprawnione jest odwoływanie się do wykładni językowej, w tym do potocznego, językowego znaczenia terminu rybak morski, ani do definicji zamieszczonej w art. 3 pkt 3 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 430 ze zm.), w myśl której marynarzem lub rybakim jest osoba posiadająca morskie kwalifikacje zawodowe, stwierdzone zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie ustawy z dnia 9 listopada 2000 r. o bezpieczeństwie morskim (Dz.U. Nr 109, poz. 1156 ze zm.; obecnie na podstawie ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie morskim; jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 611 ze zm.) oraz do definicji rybaka morskiego zawartej w art. 3 lit. b rozporządzenia Rady /WE/ nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego. Przyjęcie wykładni językowej pojęcia rybak morski umożliwiałoby całej załodze statku, w tym rybakom w służbie mechanicznej, elektrycznej, kucharzom nabycie prawa do emerytury pomostowej po przepracowaniu 10 lat pracy w tych warunkach, co doprowadziłoby do nieuzasadnionego rozszerzenia dotychczasowych uprawnień ubezpieczonych. Tymczasem uchwalenie ustawy o emeryturach pomostowych stanowiło element reformy systemu ubezpieczeń społecznych, której celem było zawężenie grona uprawnionych do emerytur z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze - przyznawanych na podstawie art. 32 i 33 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 747 ze zm.) - do sytuacji uzasadnionych rzeczywistą koniecznością przejścia ubezpieczonego na emeryturę.

Dalej Sąd Najwyższy podniósł, że ustawa o emeryturach pomostowych nie zawiera definicji prac rybaków morskich, podobnie jak nie zawierało jej rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; dalej jako rozporządzenie z 1983 r.), kwalifikujące prace rybaków morskich do stanowiących jego załączniki wykazów A i B. Z tego względu w orzecznictwie Sądu Najwyższego (wyroki z dnia 26 maja 2011 r., II UK 356/10, LEX nr 901608; z dnia 11 czerwca 2013 r., II UK 377/12, LEX nr 1353964; z dnia 14 maja 2014 r., II UK 460/13) odwoływano się do zarządzenia nr 24 Ministra - Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 15 sierpnia 1983 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładach resortu gospodarki morskiej (Dz.Urz. Urzędu Gospodarki Morskiej Nr 3, poz. 26; dalej jako zarządzenie nr 24), w tym do jego załącznika nr 1 zawierającego szczegółowe wykazy prac w szczególnych warunkach. Za prace rybaków morskich, o których mowa w wykazie B w załączniku tym uznano prace wykonywane nie tylko w określonych podmiotach, ale - co istotniejsze - wyłącznie na stanowiskach wymienionych w dziale IV, poz. 4 pkt 1-19, tj. prace rybaków morskich w służbie pokładowej, zgodnie z podziałem wynikającym kolejno z rozporządzenia Ministra Żeglugi z dnia 30 października 1971 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych członków załóg polskich statków morskich (Dz.U. Nr 33, poz. 299 ze zm.), rozporządzenia Ministra - Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 17 sierpnia 1983 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych członków załóg polskich statków morskich (Dz.U. Nr 52, poz. 232 ze zm.), rozporządzenia Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 23 maja 1992 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych i składu załóg polskich statków morskich (Dz.U. Nr 49, poz. 227 ze zm.), rozporządzenia Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 24 sierpnia 2000 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, pełnienia wacht oraz składu załóg statków morskich o polskiej przynależności (Dz.U. Nr 105, poz. 1117 ze zm.), rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 4 lutego 2005 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych marynarzy (Dz.U. Nr 47, poz. 445 ze zm.; dalej jako rozporządzenie z 2005 r.). Podział ten został utrzymany w obecnie obowiązującym rozporządzeniu Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 7 sierpnia 2013 r. w

sprawie wyszkolenia i kwalifikacji członków załóg statków morskich (Dz.U. z 2013 r., poz. 937 ze zm.; dalej jako rozporządzenie z 2013 r.). Wynika z tego, że prawodawca konsekwentnie rozróżnia prace członków załogi statku rybackiego na prace w służbie pokładowej oraz prace w służbie mechanicznej, a kwalifikacje zawodowe do wykonywania pracy rybaka morskiego powiązane są wyłącznie ze stanowiskami w służbie pokładowej. Analiza § 8 rozporządzenia z 1983 r. oraz art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych wskazuje, że warunki wymagane do nabycia prawa do emerytury pomostowej są tożsame z warunkami nabycia prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach. Mając zatem na uwadze wykładnię celowościową i historyczną, za prace rybaków morskich ujętą w pkt 22 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych należy przyjmować prace rybaków morskich w służbie pokładowej.

Z ustaleń stanowiących podstawę zaskarżonego wyroku wynika, że w spornych okresach skarżący pracował w Przedsiębiorstwie Przemysłowo-Usługowym „T.” w S. na stanowiskach oficera wachtowego (pokładowego) na statku rybackim. Praca na tych stanowiskach była wymieniona w wykazie B, dziale IV, poz. 4 pkt 4-6 zarządzenia nr 24. Stanowisko oficera wachtowego wymienione jest również w obowiązującym aktualnie § 56 rozporządzenia z 2013 r. jako stanowisko w dziale pokładowym na statkach rybackich, obok stanowisk młodszego rybaka, rybaka, starszego rybaka, kierownika jednostki i kapitana. Podobne regulacje zawierało poprzednio obowiązujące rozporządzenie z 2005 r. (por. także w tym zakresie uzasadnienie zdania odrębnego J. Strusińskiej-Żukowskiej do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2015 r., III UZP 7/15). Sąd drugiej instancji, opierając się na językowej wykładni pojęcia rybaka morskiego i odwołując się do potocznego rozumienia tego określenia jako osoby trudniącej się „zawodowym łowieniem ryb na morzu”, nie rozważał uprawnień skarżącego do emerytury pomostowej w aspekcie wynikającym z powołanej wyżej uchwały z dnia 17 września 2015 r., III UZP 7/15. Uszło przy tym uwadze tego Sądu, że w świetle definicji pracy w szczególnych warunkach zawartej w art. 3 ust. 1 w związku z ust. 2 pkt 1 lit. b ustawy o emeryturach pomostowych, czynniki ryzyka związane z pracami wykonywanymi na wodzie nie są powiązane ze znaczną uciążliwością (ciężkością) pracy, ale z jej wykonywaniem w warunkach środowiska

pracy determinowanych siłami natury. Niewątpliwie członkowie załogi statku rybackiego zatrudnieni w służbie pokładowej wykonują pracę w takich samych warunkach środowiska pracy, niezależnie od zajmowanego stanowiska i przypisanych mu obowiązków.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku na podstawie art. 398¹⁵ § 1 i odpowiednio stosowanego art. 108 § 2 k.p.c.

eb